

# VÄGIVALLA VÄHENDAMISE ARENGUKAVA 2015-2020

## KOOSTAMISE ETTEPANEK

### Sissejuhatus

1. Riigikogus heaks kiidetud kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018<sup>1</sup> näevad ühe prioriteetse valdkonnana ette isikuvastaste kuritegude ennetamise, tuues välja vajaduse tegeleda ennekõike lapsohvritega kuritegudega ja perevägivallaga.
2. Vägivald on ühiskondlik probleem, mis põhjustab negatiivseid tagajärgi nii ohvrile kui tema lähedastele; vägivallast põhjustatud kannatused ja vigastused tekitavad suurt kahju ka ühiskonnale (suurenenud ravikulud, vähenenud töövõime, madalam elukvaliteet jne). Uuringud näitavad, et vägivald kipub korduma ja vägivallaringist välja pääseda on keeruline. Lapsed, kes satuvad vägivalla ohvriks või selle pealtnägijaks, puutuvad suurema tõenäosusega vägivallaga kokku ka täiskasvanueas. Sestap tuleb ühiskonnas tolerantsust vägivalla suhtes vähendada; tegutseda enne, kui vägivaldne käitumine jõuab avalduda ning vägivalla ilmsikstulekul tagada reageerimine nii haridus-, sotsiaal-, tervishoiu- kui kriminaaljustiitsüsteemis.
3. Käesoleva ettepanekuga algatatakse uue vägivalla vähendamise arengukava väljatöötamine. Koostatav kava on jätkuks kehtivale vägivalla vähendamise arengukavale 2010–2014<sup>2</sup>. Uue arengukava vastu võtmine on ette nähtud Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammis 2014–2015<sup>3</sup> ning Reformierakonna ja Sotsiaaldemokraatliku Erakonna koalitsiooni tegevuskavas<sup>4</sup>.
4. Ettepanekus põhjendatakse arengukava koostamise vajadust, antakse ülevaade valdkonna olukorrast ja peamistest probleemidest, selgitatakse arengukava eesmärki, võimalikke meetmeid ning tuuakse esialgne hinnang arengukavaga kaasnevatele mõjudele. Samuti on kirjeldatud arengukava koostamise ajakava ja protsessi.

### Arengukava koostamise vajadus

5. Vägivalla ennetamine eeldab valdkonnaülesust ja riigi, kohaliku tasandi ning vabaühenduste tihedat koostööd. Selleks, et erinevate osapoolte (haridus, sotsiaal, tervishoid, õiguskaitse jt) vägivalla ennetamise tegevusi omavahel paremini siduda ja ühes suunas edasi liikuda, on vajalik ühtne strateegiline planeerimine. Kuna kehtiv arengukava lõpeb 2014. aastal, siis tuleb kokku leppida peamistes tegevussuundades ja eelarves järgmiseks perioodiks.
6. Eesti praktika ohvrite toetamisel ja vägivallale reageerimisel ei vasta veel kõikidele rahvusvahelistele soovitudele ja kohustustele. Hetkel on Eesti tegemas ettevalmistusi nt Istanbuli konventsiooni<sup>5</sup> allkirjastamiseks, Lanzarote<sup>6</sup> konventsiooni ja EN inimkaubanduse<sup>7</sup> konventsiooni ratifitseerimiseks, mitme ELi direktiivi (ohvrite direktiiv<sup>8</sup>, EL

---

<sup>1</sup> Riigikogu 09.06.2010 otsus kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 heakskiitmise kohta; <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50603/Kriminaalpoliitika+arengusuunad+aastani+2018.pdf>

<sup>2</sup> Heaks kiidetud Vabariigi Valitsuse 01.04.2010 korraldusega nr 117; [http://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/arengukavad/justiitsministeerium/Vgivalda\\_vhendamise\\_arengukava\\_aastateks\\_2010\\_2014.pdf](http://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/arengukavad/justiitsministeerium/Vgivalda_vhendamise_arengukava_aastateks_2010_2014.pdf)

<sup>3</sup> Vt <http://www.valitsus.ee/et/valitsus/tegevusprogramm>; õiguskorra ja turvalisuse poliitikavaldkonna punkt 8.

<sup>4</sup> <http://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/tegevusprogramm/Kevadkoalitsiooni%20tegevuskava.pdf>

<sup>5</sup> EN naistevastase ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon;

<http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention/Convention%20210%20Estonian.pdf>

<sup>6</sup> Laste kaitset seksuaalse ärakasutamise ja seksuaalse kuritarvitamise eest käsitlev EN konventsioon; <https://www.riigiteataja.ee/akt/13013959>.

<sup>7</sup> EN inimkaubanduse konventsioon; <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/197.htm>

lähenemiskeeld<sup>9)</sup> ülevõtmiseks. Need toovad kaasa täiendavaid kohustusi vägivallohvrite abistamiseks ja vägivalda kasutanud inimestele mõeldud rehabilitatsioonisüsteemi arendamiseks, samuti muudatusi erinevate asutuste tööpraktikas ja põhimõtetes, nt riskihindamise läbiviimine kõigi ohvrite ja vägivaldlatsete puhul, süstemaatiline lähenemine seksuaalvägivalda ennetamiseks, soopõhine statistikakogumine jms. Lisaks on EL-is ettevalmistamisel direktiiv<sup>10)</sup> kriminaalmenetluses osalevate alaealiste kahtlustatavate või süüdistatavate menetluslike tagatiste kohta; ka sellest tulenevate suundadega tuleb lähitulevikus arvestada.

7. Hetkel kaasajastatakse ja muudetakse põhjalikult mitut seadust (KarS, VtMS, KrMS, LaKS, AMVS), mis toovad kaasa nt erinevate spetsialistide täiendkoolitusvajaduse, samuti muudatusi tööpraktikas, sh kriminaalasjade menetlemisel, menetlusvälise toe pakkumisel, kohalike omavalitsuste ja riigiasutuste tööjaotuses. Euroopa Majanduspiirkonna ja Norra toetuste abil viiakse ellu mh riskilaste ja -noorte, kodu- ja seksuaalvägivalda ning rahvatervise programme<sup>11)</sup>, mille raames tegeletakse nii kuriteo toime pannud lastele programmide rakendamisega, soolise vägivalda vähendamise ja inimkaubanduse ohvrite toetamisega, vaimse tervise arendamisega. Seega on paralleelselt käimas mitmeid muudatusi, mis tingivad vajaduse üle vaadata vägivaldajuhtumitega tegelemine laiemalt – kas kõik muudatused toetavad ühtset arusaama vägivaldaennetusest.
8. Kehtiva vägivalda vähendamise arengukava tulemusena on ellu viidud mitmeid tegevusi, mis on suunatud peamiselt:
  - laste (internetiturvalisuse teemadel) ja spetsialistide koolitamisele (kooli töötajad internetiturvalisuse ja äkkrünnakute teemal, kohalike omavalitsuste töötajad perevägivalda märkamiseks ja sekkumiseks, kuriteoennetuse läbiviimiseks);
  - juhiste koostamisele (nt perevägivalda märkamiseks ja sekkumiseks, kogukonna ennetuse läbiviimiseks, lapskannatanule kriminaalmenetluses osalemiseks);
  - õigusloomealastele muudatustele (nt seksuaalkuritegude koosseisude täpsustamine ja inimkaubanduse kuriteokoosseisu loomine, seksuaalkurjategijate kompleksravi võimaldamine, laste ülekuulamisega seoses kriminaalmenetluslikud muudatused, seksuaalkuritegude eest karistuste karmistamine);
  - vägivalda levikust ja olemusest parema ülevaate saamisele (uuritud on laste hälbivat käitumist ja ohvrikslangemist<sup>12)</sup>, laste ja vanemate hoiakuid laste õiguste ja kehalise karistamise teemal<sup>13)</sup>, perevägivalda riske ja levikut<sup>14)</sup>, vanema hooldusõiguse määramisel vägivalda kogemuse arvestamist<sup>15)</sup>; täiskasvanute hoiakuid seksuaalvägivalda, prostitutsiooni ja tööalasesse ärakasutamisse<sup>16)</sup>; efektiivseid strateegiaid alaealiste alkoholi tarbimise ennetamiseks<sup>17)</sup>; samas puudub täpsem ülevaade laste seksuaalse ja muu füüsilise väärkohtlemise levikust);
  - erinevate osapoolte koostöö ja infovahetuse parandamisele.

---

<sup>8)</sup> <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0057:0073:EN:PDF>

<sup>9)</sup> <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2010-0470&language=ET&ring=A7-2010-0354>

<sup>10)</sup> <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=ET&t=PDF&f=ST+6403+2014+INIT>

<sup>11)</sup> [http://www.norra.ee/News\\_and\\_events/EMP\\_finantsmehhanismid/Programmid/](http://www.norra.ee/News_and_events/EMP_finantsmehhanismid/Programmid/)

<sup>12)</sup> Markina, A., Žarkovski, B. (2014), Laste hälbiva käitumise uuring. *Avaldamata*.

<sup>13)</sup> Karu, M. jt (2012). Laste õiguste ja vanemluse monitoring.

<sup>14)</sup> Linno, M., Soo, K., Ströpl, J. (2011) Perevägivalda levikut soodustavad riskid ja perevägivalda ulatus praktikute hinnangutes, <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=55587/Perev%F4givalda+riskid+ja+ulatus+praktikute+hinnangutes.pdf>; Euroopa Inimõiguste Agentuur (FRA) (2014) Violence against women: an EU-wide survey. Main results report. <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/vaw-survey-main-results>

<sup>15)</sup> RAKE, 2013. Vanema hooldusõiguse määramise uuring.

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=59416/L%F5ppraport+Vanema+hooldus%F5iguse+m%F4%F4ramise+uuring.pdf>

<sup>16)</sup> AS EMOR. (2014). Elanikkonna teadlikkuse uuring. *Avaldamata*.

<sup>17)</sup> <http://aaaprevent.eu>.

Samas on endiselt päevakorral teemasid, mis pole praktilise lõpplahenduseni jõudnud või millele pole varem eraldi tähelepanu pööratud. Uues arengukavas on plaanis vägivalla ennetamise tegevusi rohkem fookusseerida ja võtta ette samme, mis aitavad lisaks teadlikkusele tõsta ohvrite ja nende lähedaste oskusi vägivallast pääseda ning pakkuda teenuseid, mis aitavad vägivallatsetel oma käitumist muuta.

## Olukorra analüüs

9. Järgmistes punktides peatutakse põgusalt kogu elanikkonna kokkupuutel vägivallaga, täpsemalt tuuakse välja laste vägivalla (lapsed kui ohvrid ja vägivalla kasutajad), perevägivalla ja inimkaubanduse ulatus ning peamised kitsaskohad. Aluseks on võetud uuringute tulemused ja kriminaalstatistika, samuti arengukava täitmisaruanDED<sup>18</sup>, praktikute arvamused ja kehtiva arengukava võrgustike arutelude tulemused.

## Elanikkonna kokkupuude vägivallaga

10. **Suur osa vägivallast on varjatud, kuna vägivallaohvrid ei soovi endaga juhtunust politseile teada anda.** Näiteks 2013. aasta ohvriuuringu kohaselt ei saanud politsei teada vähemalt 64% juhtumitest, ohvri initsiatiivil teavitati politseid 16%-l juhtumitest ja muul moel sai politsei juhtunu kohta infot 7% juhtumite korral<sup>19</sup>. Laste ja noorte juhtumite puhul on politseile teatamine üldiselt veel madalam. Näiteks selgus laste hälbiva käitumise uuringust, et laste suhtes toimepandud kallale tungi puhul teatas politseisse 17% ohvritest, vihateo puhul 10% ja küberkiusamise puhul 7%<sup>20</sup>. Politseisse mitte teatamisel on mitmeid põhjuseid: ohver ei pidanud vägivalda piisvalt tõsiseks, hirm kättemaksu ja vägivalla jätkumise ees, häbi stigmatiseerimise ees, emotsionaalne ja materiaalne sõltuvus vägivallatsejast jms. Kui üheks võimalikuks mitte teatamise põhjuseks on ka vähene usaldus politsei suhtes, siis Eestis on kannatanute ja tunnistajate üldine rahulolu õiguskaitseasutustega suhteliselt kõrge; need, kes on väljendanud rahuololematust, viitasid probleemidena menetluse ajamahukusele, infopuudusele menetluse käigu kohta, menetlejate negatiivsele suhtumisele kannatanusse<sup>21</sup>.
11. **Vägivallaga kokku puutunud elanike hulk on veidi vähenenud.** 2013. aastal ütles 2% Eesti elanikest, et neid on aasta jooksul rünnatud kas avalikus kohas, kodus või mujal nii, et nad on saanud haiget. Hirmu tekitava ähvardusega oli kokkupuuteid 4%-l inimestest. 2012. aastal oli reaalse vägivallaga kokku puutunud 4% ja ähvardamisega 5% elanikest.<sup>22</sup> See viitab, et elanikkonna üldine kokkupuude vägivallaga on pigem madal ja keskenduda tuleks vägivalla ennetusele konkreetsetes sihtrühmades – laste vägivald, vägivald lähisuhetes ja tööalane, sh piiriülene ärakasutamine.
12. **Tapmiste arv on langenud uue iseseisvusaja madalaimale tasemele.** Tapmiste ja mõrvade arv on viimase kümne aastaga oluliselt vähenenud. Samas on Eesti nende näitajatega üks vägivaldsemaid riike Euroopas.<sup>23</sup> Murekohaks on ka perevägivallaga seotud tapmiste ja mõrvade arv.
13. **Vägivalla tagajärjel tekkinud vigastused vajavad sageli tervishoiuasutuste sekkumist.** Enam kui 4000 inimest satub igal aastal kiirabisse vägivallast tingitud trauma tõttu; see on ligi viiendik kõikidest kiirabisse sattunud juhtumitest.<sup>24</sup> Tervise statistika ei võimalda hetkel eristada, kui palju inimesi satub vägivallast tingitud vigastuste tõttu EMOSse. Surma põhjuste registri andmed näitavad, et ründe tagajärjel hukkunute arv on viimase kümne aastaga märkimisväärselt vähenenud.

<sup>18</sup> Vägivalla vähendamise arengukava täitmise aruanded 2010., 2011., 2012. aastal. <http://www.just.ee/49973>

<sup>19</sup> Salla, J. (2013). Vägivallakuritegevus. Kogumik Kuritegevus Eestis 2013.

<sup>20</sup> Markina, A., Žarkovski, B. (2014), Laste hälbiva käitumise uuring. *Avaldamata*.

<sup>21</sup> RAKE, 2012. Kannatanud ja tunnistajad süütoemenetluses.

[http://www.ec.ut.ee/sites/default/files/ec\\_files/Kannatanud%20ja%20tunnistajad\\_raport.pdf](http://www.ec.ut.ee/sites/default/files/ec_files/Kannatanud%20ja%20tunnistajad_raport.pdf)

<sup>22</sup> Salla, J. (2014). Vägivallakuritegevus. Kogumikus Kuritegevuse ülevaade 2013.

<sup>23</sup> Salla, J. (2014). Vägivallakuritegevus. Kogumikus Kuritegevuse ülevaade 2013.

<sup>24</sup> Kiirabi aruandlus 2013. Terviseamet.

14. Statistika näitab, et **alkoholi liigtarvitamine ja vägivaldne käitumine on seotud**, sest alkoholi toimet väheneb enesekontroll. Tahtliku tapmise toimepanijatest on valdav enamus alkoholijoobes ja poolte ohvrite verest on leitud alkoholi<sup>25</sup>. 2013. aasta ohvriuuringu andmetel oli viimase vägivallajuhtumi puhul ohvri hinnangul kolmandik (33%) ründajatest tarbinud alkoholi, iseenda alkoholitarbimist tunnistas 2% ja mõlemapoolset 8%. 2005. aasta perevägivalla uuringust selgus, et ligi pooled pere- ja seksuaalvägivalla juhtumitest olid seotud alkoholi tarbimisega. Siinkohal tuleks arvestada, et alkohol ei ole perevägivalla põhjustajaks; see võib aga toimida sotsiaalsete normide lõhkujana, viies kergemini sotsiaalselt mitteaktsepteeritud käitumiseni, suurendada möödarääkimis- ja tülitsemisvõimalusi partnerite vahel ning suunata konflikti lahendamisele vägivaldselt<sup>26</sup>. Eestile on iseloomulik alkoholi tarbimise laialdane levik juba noorte hulgas<sup>27</sup>, millel on tõsised tagajärjed noorte riskikäitumisele. Ka vanemate sõltuvusprobleemid suurendavad oluliselt laste õigusrikkumise toimepanemise riski<sup>28</sup>.

### Laste väärkohtlemine

15. **Uuringud viitavad laste seksuaalse väärkohtlemise varjatud levikule. Enne teismeiga on sagedasem laste peresisene, noorukieas eakaaslaste ja võõraste poolt väärkohtlemine.** 2003. aastal uuriti seksuaalse väärkohtlemise kogemusi ja hoiakuid Eesti üldharidus- ja kutsekooli 15-19aastaste õpilaste seas; värskemad uuringud sel teemal puuduvad. Uuringu kohaselt on 15% poistest ja 44% tüdrukutest elu jooksul kokku puutunud vähemalt ühe seksuaalse väärkohtlemise liigiga: sagedamini on neid käperdatud (25%), neile alasti eksponeeritud (11%), veidi vähem kui kümnendikku on sunnitud erinevatele seksuaalsetele tegevustele.<sup>29</sup> 2014. aasta FRA uuring<sup>30</sup> EL-i naiste vägivallakogemuse kohta näitas, et Eestis küsitletud 15-74 aastastest naistest on lapsepõlves (kuni 15eluaastani) kogenud seksuaalset vägivalda 10% ja füüsilist vägivalda veidi enam kui 40%. Ametliku statistika järgi registreeritakse aastas umbes 100 alaealise ohvriga kontaktset seksuaalkuritegu. Juhtumite arvu võimalikule kasvule viitab asjaolu, et viimastel aastatel on märgatavalt tõusnud seksuaalse väärkohtlemise kahtlusega ekspertiiside arv, moodustades 2013. aastal ekspertiiside üldarvust juba ligi 30%<sup>31</sup>. Lapsea seksuaalne väärkohtlemine on alaraporteeritud mittemäletamise tõttu või ei suudeta veel mõista adekvaatselt toimunud väärkohtlemist; pealegi on lapsed veel oma vanematest materiaalselt ning sotsiaalselt sõltuvad, mis võib olla takistuseks oma halbade kogemuste teatamisel. Seksuaalset väärkohtlemist võib esineda igas vanuses. Samas on leitud, et lapseas esineb väärkohtlemist rohkem pereliikmete poolt, noorukieas tuttava, eakaaslase või võõra isiku poolt väljaspool kodukeskkonda: peol, teise isiku kodus, tänaval jne.<sup>32</sup>
16. **Enamik lapsevanemaid ei kasuta lapse distsiplineerimiseks füüsilist karistamist. Suhtumine laste füüsilisse karistamisse on muutumas tasapisi taunivamaks.** Laste hälbiva käitumise 2014. a uuringust<sup>33</sup> selgus, et 15% 7.-9. klasside lastest oli uuringule eelneval aastal saanud vanemalt kehaliselt karistada (tõukamine või löömine) ja 4% oli kogenud füüsilist vägivalda (peksmine või mingi esemega löömine); füüsilist karistamist ja

<sup>25</sup> Kuritegevus Eestis 2011. Justiitsministeerium 2012.

<sup>26</sup> Allaste, A. & Võõbus, V. (2009). Vägivald lähisuhtes: selle põhjused ja võimalikud lahendused.

[http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/allaste\\_vagivald\\_lahisuhtes\\_biin\\_retsensioon\\_1\\_.pdf](http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/allaste_vagivald_lahisuhtes_biin_retsensioon_1_.pdf)

<sup>27</sup> Alkoholipoliitika roheline raamat.

<sup>28</sup> Markina, A., Žarkovski, B. (2014), Laste hälbiva käitumise uuring. *Avaldamata*.

<sup>29</sup> Soo, K. & Kutsar, D. (2004). Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas.

[http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=20777/seksuaalse+vaarkohtlemise+kogemused+E+noorte+hulgas\\_2004.pdf](http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=20777/seksuaalse+vaarkohtlemise+kogemused+E+noorte+hulgas_2004.pdf)

<sup>30</sup> FRA, 2014. Violence against women: an EU-wide survey. Main results report.

<http://fra.europa.eu/en/publication/2014/vaw-survey-main-results>

<sup>31</sup> EKEI aastapäeva konverents "Laps - vägivalla ohver", 4.04.2014,

[http://www.ekei.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=59615/ekei\\_76apva\\_konferents\\_A5.pdf](http://www.ekei.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=59615/ekei_76apva_konferents_A5.pdf)

<sup>32</sup> Soo, K. & Kutsar, D. (2004). Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas.

<sup>33</sup> Markina, A., Žarkovski, B. (2014), Laste hälbiva käitumise uuring. *Avaldamata*.

vägivalda esines sagedamini tüdrukute ja muukeelsete laste suhtes. 2012. aasta andmetel ei pidanud veerand lapsevanematest füüsilist karistamist vägivaldaks: 25% lapsevanematest ei ole üldse või pigem nõus väitega, et füüsiline karistamine on vägivald, mitte kasvatusmeetod. 2009. aastal oli vastav näitaja 47% ja 2005 42-43%. Ligi 40% lapsevanematest leiab, et teatud olukordades on laste füüsiline karistamine mõistetav. Teisalt, täiskasvanutevaheliste probleemide lahendamist füüsiliselt peab mõistetavaks 8% lapsevanematest (väitega pigem või täiesti nõus). Füüsilist karistamist aktsepteerivad teistest rohkem madala haridusega inimesed ning need, kelle peamine suhtluskeel ei ole eesti keel.<sup>34</sup>

17. **Ühte tüüpi vägivaldalla ohvriks sattumine suurendab ka mõne muu vägivaldalla ohvriks langemise riski.** Uuringud näitavad, et sattudes peres seksuaalse väärkohtlemise ohvriks, on suurem risk langeda ka füüsilise väärkohtlemise ja hooletusse jätmise ohvriks<sup>35</sup>. Ka hiljutine laste hälbiva käitumise uuring<sup>36</sup> viitas seostele erinevat tüüpi vägivaldallaohvriks langemisel (nt et vanemate füüsilise karistamise ohvrid on sagedamini ka koolikiusamise ohvrid).
18. **Väärkoheldud lastel esineb rohkem riskikäitumist.** Laste hälbiva uuringu andmed kinnitasid seoseid füüsiliste karistuste ja füüsilise väärkohtlemise ning õiguserikkumiste vahel. Näiteks lapsed, keda oli eelneva aasta jooksul vanemate poolt füüsiliselt karistatud, panid kaks korda sagedamini toime õigusrikkumisi ja liialdasid alkoholiga kaks korda rohkem, kui lapsed, keda vanemad ei olnud füüsiliselt karistanud. Samuti selgus, et lapsed, keda vanemad füüsiliselt karistavad, langevad kaks korda sagedamini koolikiusamise ohvriks võrreldes lastega, kelle suhtes vanemad füüsilist jõudu ei kasuta. Samas on kiusamisohvrid alati ka ise kiusama: kui mitte-ohvrite seas oli kiusajate osakaal 12%, siis kiusajate seas peagu kolm korda kõrgem (33%).<sup>37</sup>

### Vägivald laste hulgas

19. **Vägivallateod moodustavad laste õigusrikkumistest olulise osa.** Laste hälbiva käitumise 2006. a ja 2014. aasta uuringu<sup>38</sup> kohaselt on laste seas levinud vägivallateod (nt kambakaklused, kehavigastuste tekitamine). 2014. aastal oli 12% 7.-9. klassi õpilastest pannud elu jooksul toime vägivaldse teo, 11,6% graffitite joonistamise, 8,3% poevarguse, 7,5% külmrelva kaasaskandmise ja 6,5% vandalismi. Nii nagu teiste laste toime pandud õigusrikkumise liikide puhul, on ka vägivallategude hulk 2006. aastaga võrreldes vähenenud: 2006. a 17%; 2014. a 12%.
20. **Laste toime pandud vägivald väljendub valdavalt eakaaslaste suhtes;** esineb sagedamini koolis ja seoses noore vaba aja veetmisega<sup>39</sup>. WHO vägivaldalla raporti kohaselt seisneb lastevaheline vägivald peamiselt kaklustes ja kiusamises osalemises ning külmrelvade kaasaskandmises<sup>40</sup>.
21. **Kaklustes on osalenud veidi vähem kui kolmandik õpilastest; kambakaklustega on kokku puutunud oluliselt vähem lapsi.** ESPAD 2011. a uuringu andmetel on Eestis 30% 11-, 13- ja 15aastastest lastest osalenud enda sõnul viimase aasta jooksul vähemalt korra kakluses. Kaklustesse ja sekeldustesse politseiga satuvad rohkem lapsed, kel on

---

<sup>34</sup> Samas.

<sup>35</sup> Childhood comes but once, 2013. Norwegian national strategy to combat violence and sexual abuse against children and youth (2014-2017).

<sup>36</sup> Markina, A., Žarkovski, B. (2014), Laste hälbiva käitumise uuring. *Avaldamata*.

<sup>37</sup> Samas.

<sup>38</sup> Samas.

<sup>39</sup> Stevens, A. (2006). Review of Good Practices in Preventing the Various Types of Violence in the European Union Report prepared for the European Commission.

<http://www.eucpn.org/pubdocs/A%20review%20of%20good%20practice%20in%20preventing%20various%20types%20of%20violence%20in%20the%20EU.pdf>

<sup>40</sup> UNICEF Office of Research (2013). Child Well-being in Rich Countries. Innocenti Report Card 11, UNICEF Office of Research, Florence.



madalamad sotsiaalsed oskused; ühtlasi iseloomustavad madalad sotsiaalsed oskused lapsi, kel esineb üldse sagedamini tõsiseid lahkkelisid ja riide nii vanemate kui sõpradega. 16% poistest mainis kakluses või löömingus osalemist, kui viimasel aastal alkoholi tarvitamisega kaasnenud probleemi.<sup>41</sup> Laste hälbiva käitumise uuringu kohaselt on kambakakluses osalenud elu jooksul 5% ja viimase aasta jooksul 4% 7.-9. klassi õpilastest. Kambakaklust esineb poiste seas oluliselt rohkem, samas on tüdrukute seas vanuse kasvades märgata kakluste esinemise tõusu, poistel pigem vähenemist. Grupikakluse madal esinemine tüdrukute seas võib olla tõlgendatav sellega, et tüdrukud väljendavad vägivalda muul moel, poisid aga eelistavad ennast kehtestada rusikate abil<sup>42</sup>.

22. **Iga viies laps satub koolikiusamise ohvriks;** veidi vähem on neid (17%), kes on ise kiusanud koolikaaslast. Laste hälbiva käitumise 2014. aasta uuringu kohaselt on koolikiusamise ohvriks langenud 22% 7.-9. klassi õpilastest, sealjuures 43% 7. klassi õpilastest; tüdrukud sagedamini kui poisid. 2012. aasta lapse õiguste ja vanemluse monitooringu<sup>43</sup> tulemused näitavad, et ligi pooled 4.-12. klassi lastest oli uuringule eelnenud aasta jooksul pidanud kannatama teiste laste kiusamist, 25% lastest on koolis keegi löönud ja 7% lastest on kiusamishirmu tõttu koolist puudunud. 12% lastest on löödud või vigastatud nii kõvasti, et nad on vajanud arstiabi, 5%-lt on vägivaldiga ähvardades nõutud raha. Kiusamissuhted kanduvad aina enam ka küberruumi. Näiteks tunnistas 16% lastest, et sattus eelmisel aastal küberkiusamise ohvriks, sealjuures vene lapsed kaks korda sagedamini kui eesti lapsed.
23. **Lisaks koolikiusamisele satuvad lapsed kooli ümbruses ka muu vägivalda ohvriks.** Näiteks tunnistas kallaletungi ohvritest 48% ohvriks langemist koolis või kooliõuel, vihateo (ähvardamine või vägivalda tarvitamine keele, usutunnistuse, sotsiaalse seisundi või muu sarnase tunnuse tõttu) ohvritest 44%<sup>44</sup>. Ka siin võib eeldada, et arvatavasti on ründajateks enamasti ohvrite koolikaaslaste<sup>45</sup>. Kooli kui laste vägivalda ohvriks sattumise sagedane asukoht on paljuski põhjendatud laste elustiiliga – lapsed veedavad suure osa oma ajast koolis ja koos koolikaaslastega.
24. **Laste selgitused kiusamise ja vihakuritegude ohvriks langemise põhjuste kohta viitavad laste vähestele sallivusele erinevustesse.** Kui lastelt uuriti, mida nad arvavad küber- ja vihakuritegude ohvriks langemise põhjuste kohta, siis sageli nimetati põhjustena teistest erinevaid isiksuseomadusi (teistsugune välimus, riietus, arvamus jne), aga paljud ka ei osanud põhjendada, miks neid kiusatakse.<sup>46</sup>
25. **Noored kogevad vägivalda ka oma lähisuhetes (nn kohtinguvägivald).** 2007. aastal kuues maakonnas läbi viidud uuringust 9.-12. klasside õpilaste seas selgus, et ka Eesti noored kogevad oma lähisuhetes vägivalda. Uuring näitas, et noored mõistavad nii vägivalda kui ka perevägivalda erinevalt ja ei oska nendel teemadel mitmetele nüanssidele tähelepanu pöörata. Uuringust selgus, et teismelistel ei ole kogemusi, kuidas lähisuhetes läbirääkimisi pidada; näiteks ei räägita partnerile, kui tema käitumine ei meeldi ja ebameeldivalt käituv partner ei pruugi seetõttu teada/mõista, et tema käitumine ei ole vastuvõetav. Puudulik suhtlemisoskus võib viia vägivalda kasutamiseni. Teismeline, kel on ennast raske muul viisil väljendada, võib hakata agressiivselt käituma, et näidata kiindumust, pettumust või armukadedust.<sup>47</sup>

---

<sup>41</sup> <http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/4958/1/TAI2012.pdf>

<sup>42</sup> Strömpl, J. jt (2007). Eesti teismeliste vägivaldatõlgendused. Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 3/2007.

<sup>43</sup> Karu, M. jt (2012). Laste õiguste ja vanemluse monitooring.

<sup>44</sup> Markina, A., Žarkovski, B. (2014), Laste hälbiva käitumise uuring. *Avaldamata*.

<sup>45</sup> Salla, J. (2010). Alaealiste vägivaldakaritegevus.

<sup>46</sup> Markina, A., Žarkovski, B. (2014), Laste hälbiva käitumise uuring. *Avaldamata*.

<sup>47</sup> Nõmm, K. (2012). Kohtinguvägivald – vägivald noorte suhetes. Sotsiaaltöö nr 6/2010.

## Pere- ja naistevastane vägivald

26. **Eesti naistest 20% on sattunud elu jooksul partneri füüsilise ja seksuaalse vägivalla ohvriks**, mis on sarnane EL riikidega keskmise näitajaga (22%). Eesti naised on EL keskmisest veidi rohkem kokku puutunud partneri psüühilise vägivalla ja lapsepõlves kogetud füüsilise, seksuaalse ja vaimse vägivallaga.<sup>48</sup>
27. **Perevägivald kasvab**, mis viitab ka kodanike suuremale teadlikkusele. 2013. aastal registreeriti 2752 perevägivaldakuuri, 23% rohkem kui 2012. aastal, mis moodustas vägivaldakuuride 35%. Kui raskemate vägivaldakuuride – tapmised ja mõrvad – arv on viimastel aastatel märkimisväärselt vähenenud, siis kasvab perevägivaldaga seotud tapmiste-mõrvade osakaal (2013. aastal 31%). Murettekitav on, et 2013. aastal oli 13% juhtumitel (kaas)ohvriks alaealine, 9% juhtumite nägi alaealine vägivallalt pealt.<sup>49</sup>
28. **Enamik elanikke peab perevägivalda kuriteoks, kuid sellele reageerimise osas ollakse kõhklevad ja passiivsed**. Elanikkonna seas tehtud teadlikkuse küsitlus näitas, et kuigi enamus peab vägivalda lähisuhtes kuriteoks ja seda pealtnäinud last samuti ohvriks, siis lausa iga viies (22%) nõustus vähemal või rohkemal määral väitega, et perevägivald on pere siseasi, kuhu kõrvalised ei tohiks sekkuda. Pea ¾ vastajatest teadis, et vägivalla ohver ei pruugi ise olla võimeline vägivaldset suhet lõpetama, kuid samas ollakse varmad süüdistama ohvrit ennast tekkinud olukorras. 54% õigustab seeläbi vägivaldaseid (ohver on ise juhtunud mingil määral süüdi). Perevägivalda ise näinud, kuulnud või kahtlustanud elanikest veidi enam kui kolmandik (36%) ei võtnud selles osas midagi ette – nad kas ei teadnud, mida teha, pidasid seda teiste eraasjaks või kartsid sekkuda.<sup>50</sup> Politsei- ja Piirivalveameti tellitud riskikäitumise uuringust selgus, et Ida piirkonnas ollakse valmis vähem sekkuma.<sup>51</sup>
29. **Küllalt palju esineb ohvrit süüdistavat hoiakut**. Seksuaalvägivaldala teadlikkuse puhul selgus, et üllatavalt levinud on ohvrit süüdistav hoiak vägistamise ohvrite puhul. Näiteks leiti ligi pooltel juhtudel (47%), et naised põhjustavad oma riietusega vägistamise ohvriks langemist, samas kui rohkem tauniti vägistamist vanglates (17% leidis, et kinnipeetavad on selle ära teeninud, kui neid vanglas vägistatakse) ja sõjaolukorras (8% leidis, et sõjaolukorras on vägistamine andestatavam kui rahu ajal).<sup>52</sup>
30. **Erinevate erialade esindajatel on erinev teadlikkus, valmisolek ning suhtumine perevägivaldaga tegelemisel ja lahenduste otsimisel**. Politseinikud ja prokurörid tegelevad kõige rohkem paarisuhtevägivaldaga juhtumitega, täpsemalt mehe vägivaldaga naise vastu. Sotsiaal- ja lastekaitsetöötajad puutuvad rohkem kokku vanema ja (täiskasvanud) lapse vahelise vägivaldaga. Perevägivald seostub vastajatele eelkõige füüsilise vägivaldaga (löömine) ja seejärel vaimse vägivaldaga. Mittesekkumist põhjendavad praktikud puudulike seaduste, ressursside ja aja vähesusega. Kõige rohkem põhjustab erinevaid tõlgendusi isikuandmete kaitse seadus. Esineb ohvrit süüdistavat hoiakut, nt leitakse, et vägivalla kasutamine ohvri suhtes on õigustatud või heidetakse ohvrile ette tegevusetust vägivalla lõpetamisel.<sup>53</sup>
31. **Praktikas ei tehta vahet perevägivaldaga erinevatel liikidel, raskendades konkreetsete juhtumite puhul asjakohast sekkumist**. Politsei puutub eelkõige kokku nõ tavalise

<sup>48</sup> FRA, 2014. Violence against Women: An EU-wide survey. <http://fra.europa.eu/DVS/DVT/vaw.php>

<sup>49</sup> Kuritegevus Eestis 2013. Justiitsministeerium 2014.

<sup>50</sup> AS EMOR, 2014. Elanikkonna teadlikkuse uuring. *Avaldamata*.

<sup>51</sup> AS EMOR, 2014. Riskikäitumise teadlikkuse uuring kolmes sihtrühmas. *Avaldamata*.

<sup>52</sup> AS EMOR, 2014. Elanikkonna teadlikkuse uuring. *Avaldamata*.

<sup>53</sup> Linno, M., Soo, K. Strömpl, J. (2011) Perevägivald levikut soodustavad riskid ja perevägivaldala ulatus praktikute hinnangutes.

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=55587/Perev%20givald+riskid+ja+ulatus+praktikute+hinnangutes.pdf>

paarisuhtevägivallaga (situatsioonilise vägivallaga), naiste tugikeskused seevastu nõo paarisuhte terrori ohvritega (süsteemaatilise vägivallaga). Kuna kokkupuude vägivallaga on erinev, ei olda alati valmis mõistma teist osapoolt või nägema vägivalla eri vorme. Näiteks ei pöörata eraldi tähelepanu vägivallale, mis on ohvripoolseks vastuhakuks tema vastu suunatud vägivallale. Samuti ei ole Eestis eraldi lähenemisviisi nende juhtumite puhul, kus vägivald on vastastikku süsteemaatiline ja manipulatiivne, kuigi sedalaadi juhtumid vajavad eri tähelepanu ja lähenemist. Samuti on uuringutes<sup>54</sup> tähelepanu juhitud isiksusehäirest ja ärevusest tingitud vägivallale, mis samuti eeldab teistsugust lähenemist vägivalla lõpetamiseks.

## Inimkaubandus

32. **Inimkaubanduse ohvrid on täna valdavalt naised**, kuid ohvraid abistavate organisatsioonide juurde jõuab aina enam mehi. 2013. aastal registreeriti 42 inimkaubanduse kuritegu<sup>55</sup>. Varasematel aastatel on inimkaubanduse kuritegude (KarS-i § 133) puhul üldjuhul olnud tegu naisprostituutide kinnihoidmisega ja nendevastase vägivallaga, kuid 2013. aastal oli inimkaubanduse juhtumite pilt kirevam: lisandunud on sunnitud kuriteod (vargused ja narkokaubandus), kus kurjategijad on sundinud kannatanuid kuritegusid toime panema ja nende kallal vägivallatsenud. Registreeritud statistika näitab pea olematut meeskannatanute pilti, küll aga on abistavate organisatsioonide juurde viimastel aastatel nõu ja abi küsima jõudnud aina enam mehi.
33. **Erinevatest tööalaste ärakasutamise ohtudest ollakse üldjoontes teadlikud, kuigi ebahühtlaselt; ebapiisav on teadlikkus abi saamise võimalustest**. 2014. aastal hinnati esmakordselt inimeste teadlikkust tööalasest ärakasutamisest ning prostitutsioonist. Selgus, et Eesti inimesed on erinevatest tööalase ärakasutamise ohtudest teadlikud ja suudavad näha ekspluateerimise olukordi (nt 62% ei pidanud välismaale töölepinguta töölemine mist normaalseks, 53% leidis, et ähvarduste ja valelubadustega inimese survestamine tööle on raske vägivald), kuid nad ei tea piisavalt abi saamise võimalustest. Näiteks inimkaubanduse Hotline teenusest teadis vaid kümnendik küsitletavatest.

## Peamised kitsaskohad

### 34. Vägivalla ennetus pole järjepidev ega süsteemne:

- Kui mõned erandid välja arvata, ei rakendata Eestis tõenduspõhiseid, pikaajalisi ennetusprogramme, mis oleks suunatud vägivaldse käitumise ennetamisele. Lisaks puudub kindlustunne ja uuringupõhised andmed, kas senised juhuslikku laadi ennetustegevused on efektiivsed.
- Probleeme on info sihitatusega, st et õigele sihtrühmale jõuaks temale vajaminev info õigel ajal ja tema poolt kasutatud infokanali kaudu. Samuti on vähem suunatud teavitus- ja ennetustegevusi muukeelsele elanikkonnale.
- Seni on ennetustegevusi ellu viidud sageli välisfinantside olemasolul, mistõttu puudub ennetustegevustes süsteem ja jätkusuutlikkus.

### 35. Spetsialistid ei oska vägivalla märke ära tunda:

- Varasemad uuringud on viidanud, et ligi 2/3 spetsialistidest (lastekaitse- ja sotsiaaltöötajad, õpetajad, õiguskaitsetöötajad jt-d) ei ole teatanud lapsest, kes võis olla väärkoheldud. Mitteteatamise kõige sagedasem põhjus on lapsega töötava isiku ebakindlus probleemi tõsiduse suhtes (45%) või ei teata, kelle poole pöörduda

<sup>54</sup> Hotworth-Munroe, A., Stuart, G. L. (1994) Typologies Of Male Batterers: Three Subtypes And The Differences Among Them. *Psychological Bulletin*, 116, 476-497; Jacobson, N., Gottman, J. (1998) *When Men Batter Women*. New York: Simon & Schuster.

<sup>55</sup> Inimkaubandus (KarS-i § 133), inimkaubanduse toetamine (§ 133<sup>1</sup>), kupeldamine (§ 133<sup>2</sup>), prostitutsioonile kaasaaitamine (§ 133<sup>3</sup>), inimkaubandus alaealiste kasutamise eesmärgil (§ 175), lisaks ka doonorlusele sundimine (§ 138<sup>1</sup>) ja kallutamine (§ 140).



(29%).<sup>56</sup> Täna on alustatud väärkoheldud laste diagnostikateenuse loomisega laste vaimse tervise keskuste juurde, et pakkuda spetsialistile (lastekaitsetöötaja, sotsiaalpedagoog, perearst) võimalust saada hinnang oma kahtlusele lapse väärkohtlemise osas.

- Tervishoiutöötajate oskused perevägivalda ära tunda erinevad erialati ning on kohati nõrgad<sup>57</sup>.
- Ähmane arusaamine võimalikest perevägivallale viitavatest märkidest võib pärssida spetsialisti sekkumist.<sup>58</sup>

### 36. Ohvriabiteenus ei kata kõiki ohvrite vajadusi:

- Probleemiks on teenuste ebapiisavus, vähene paindlikkus ja üle-eestiline kättesaadavus. Teenused ei lähtu riskigruppide eri vajadustest, vaid on pigem üldised. Vaja on laiendada teenuseid väärkoheldud laste toetamiseks ja tagada lapsohvri ja tema pere piisav nõustamine ka siis, kui kriminaalmenetlust ei alustata. Nõustamisteenuse mahupiirangud on liiga jäigad – raskematel juhtudel on vaja pikaajalisemat nõustamist. Teenuse osutuja võib asuda ohvri jaoks kodust liiga kaugel (teises omavalitsuses), seega on vajadus ka mobiilse nõustamisteenuse järele.
- Puudub tugiisikute vm toetav süsteem, mis motiveeriks ohvreid teenusele. Praktikast on esinenud probleeme, kus nõustamisteenusele suunatud ohver (sagedamini lapsed) ei jõua reaalselt teenusele või jätab selle pooleli.
- Nõustajate vähesus (puudu on lastepsühhiaatreid, aga ka kohtupsühhiaatreid ekspertiiside jaoks) ja vähene valmisolek ränkade vägivalda juhtumitega tegelemiseks.

### 37. Lapsohvrite turvalisus pole alati piisavalt tagatud:

- Eraldi vajab tähelepanu, kuidas abistada ja kaitsta last, kelle väärkohtlejaks on lapsevanem või teine pereliige.
- Lastehooldusõiguse määramisel ei ole peres esinenud vägivald otsuse tegemisel kaalukeeleks.

### 38. Õiguskaitse soosib teisest ohvrustumist:

- Kui laste väärkohtlemise ja laste toime pandud vägivaldajuhtumitega tegelevad üldjuhul spetsialiseerunud menetlejad nii politseis kui prokuratuuris (kohtus spetsialiseerumine vaid Tallinnas), siis perevägivalda juhtumite menetlejate seas spetsialiseerumine üle-eestiliselt tagatud pole. Vaja on vähemalt erikoolitusega menetlejaid.
- Seni on vähe tähelepanu pööratud ohvri ning tunnistaja heale kohtlemisele kriminaalmenetluses. Täisealistele kannatanutele on Eestis teisese ohvrustumise aspektist kõige suuremaks probleemiks infopuudus ja ajakulu.
- Lapsele on kokkupuude õigussüsteemiga sageli ebaseadlik kogemuseks (nt heidutav ümbrus, eakohase teabe ja selgituste puudumine, vähene tegelemine peredega ning pikaleveninud menetlused<sup>59</sup>), seetõttu on oluline lapsi menetluses osalemisel toetada. Koostatud on küll infovoldik kriminaalmenetluses osalevale lapsele, aga lapse toetamiseks täna näiteks tugiisikud puuduvad. Samuti on üheks kitsaskohaks, et täna ei pakuta erikohtlemist lastele, kes (pere)vägivalda pealt näevad,

<sup>56</sup> Soo, K., Ilves, K. Strömpl, J. 2009: „Laste väärkohtlemise juhtumitest teavitamine ja võrgustikutöö, Tartu Ülikool. [http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Lapse\\_vaarkohtlemisest\\_teavitamine\\_uuringu\\_raport-1.pdf](http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Lapse_vaarkohtlemisest_teavitamine_uuringu_raport-1.pdf)

<sup>57</sup> Surva, L., Tamm, K. (2012). Tervishoiutöötajate kokkupuuted perevägivallaga. Kriminaalpoliitikaanalüüs Nr 5/2012. Justiitsministeerium: Kriminaalpoliitika osakond.

<sup>58</sup> Linno, M., Soo, K. Strömpl, J. (2011) Perevägivalda levikut soodustavad riskid ja perevägivalda ulatus praktikute hinnangutes. <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=55587/Perev%E4givalda+riskid+ja+ulatus+praktikute+hinnangutes.pdf>

<sup>59</sup> [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Source/GuidelinesChildFriendlyJustice\\_ET.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Source/GuidelinesChildFriendlyJustice_ET.pdf)

kuigi uuringud<sup>60</sup> näitavad, et ka vägivalla tunnistajaks olemine suurendab oluliselt riski langeda täiskasvanuna perevägivalla ohvriks. Hetkel on Eestis läbiviimisel rahvusvaheline uuring „Lapsed õigussüsteemis“<sup>61</sup>, mis peaks andma täpsema ülevaate kohtuprotsessides osalevate laste kohtlemise praktikast ja selle kitsaskohtadest.

- Kohtueelse menetluse aeg lapsohvritega juhtumites on liiga pikk. Laste erikohtlemine menetlustähtaegade jälgimise kaudu on olnud viimastel aastatel üheks oluliseks prioriteediks. Kriminaalpoliitika arengusuundades aastani 2018<sup>62</sup> on ette nähtud, et alaealise kannatanuga isikuvastaste kuritegude kohtueelne menetlus ei kestaks üle kolme kuu. 2013. aastal oli kohtueelse menetluspikkuse mediaan vägivallakuritegudes kannatanud alaealiste jaoks keskmiselt 4,2 kuud ja menetlusaeg on aastate jooksul pikenenud<sup>63</sup>.
- Suurem perevägivalla juhtumite arv on tinginud töökoormuse kasvu nii politseis, prokuratuuris kui ka abistavates organisatsioonides. Ühiskonna teadlikkuse tõus annab alust eeldada trendide jätku, mistõttu on süsteemi usaldusväarsuse seisukohast ülioluline tagada perevägivalla ohvritele sõltumata piirkonnast toetus, abi ja asjakohane menetlus.
- Perevägivallajuhtumites on menetluspraktika endiselt piirkonniti erinev, ressursi puudusel ei jõuta kõikide juhtumitega piisavalt kiiresti tegeleda, parandada tuleb menetlus kvaliteeti, nt riskihindamise kasutuselevõtu ja võrgustikutöö abil.

### 39. Vägivalla toimepanijate retsidiivsuse vähendamiseks napib sekkumisi:

- Lepitamist kui konflikti lahendamise võimalust ja taastava õiguse meetmeid kasutatakse vähe. Nii lastevahelise vägivalla juhtumites kui ka alaealiste õigusrikkumiste puhul laiemalt kasutatakse lepitamist harva. Alaealiste komisjonides kasutatakse lepitamist kui mõjutusvahendit vaid paaril korral aastas. Koolides lepitamisel põhinevaid konfliktide lahendamise meetodeid teadlikult üldse ei rakendata, mis nt Põhjamaades on leidnud laialdast kasutust (nt Soomes VERSO programm). Kriminaalmenetluses on võimalik lepitust kasutada menetluse alternatiivina (lepitusmenetlus), ent nõ vabatahtlik, menetlusega paralleelselt toimuva lepituse võimalus puudub.
- Tõsiste käitumis- ja sõltuvusprobleemidega lastele on sekkumisprogramme vähe, täiesti puuduvad kogukonnas pakutavad perepõhised ja multisüsteemsed sekkumised. Samas on uuringud näidanud, et laste vägivallaprobleemide lahendamisel on pere üheks võtmeteguriks. Alustatud on ettevalmistustega, et pakkuda tõsiste käitumisprobleemidega lastele ja nende vanematele perepõhist multidimensionaalset teraapiat (MDFT).
- Seksuaalhäbeliste probleemidega isikute ravi- ja nõustamisvõimalused vajavad laiendamist. 2013. aastal loodi seksuaalkurjategijatele karistuse alternatiivina kompleksravi võimalused<sup>64</sup>, mille peamise sihtrühma moodustavad isikud, kellele mõistatakse kuuekuuline kuni kaheaastane vangistus teo eest, mille ta on toime pannud ravitava või kontrollitava psüühikahäire tõttu. Edaspidi tuleks hinnata

---

<sup>60</sup> Vt nt Edleson, J. L., Ellerton, A. L., Seagren, A. E., Kirchberg, S. O., & Ambrose, A. T. (2007). Assessing child exposure to adult domestic violence. *Children and Youth Services Review*, 29(7), 961-971; Sousa, C., Herrenkohl, T. I., Moylan, C. A., Tajima, E. A., Klika, J. B., Herrenkohl, R. C., & Russo, M. J. (2011) Longitudinal study on the effects of child abuse and children's exposure to domestic violence, parent-child attachments, and antisocial behavior in adolescence. *Journal of Interpersonal Violence*, 26 (1), 111-136.

<sup>61</sup> <http://www.praxis.ee/index.php?id=1051>

<sup>62</sup>

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50603/Kriminaalpoliitika+arengusuunad+aastani+2018.pdf>

<sup>63</sup> Vägivalla vähendamise arengukava 2013. täitmise aruanne,

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=59629/V%20v%C3%A4givalla+v%C3%A4hendamine+arengukava+2013.+aasta+t%C3%A4itmine+aruanne.pdf>

<sup>64</sup> Seksuaalkurjategijate kompleksravi ettevalmistamise, täitmise ja järelevalve kord. RT I, 01.06.2013, 28.

Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/101062013028>.

kompleksravi kohaldamise praktikat ning vajadusel laiendada ravi ning nõustamisteenuse sihtrühma – seksuaalhäbeliste probleemidega alaealised, laiem seksuaalkurjategijate ring (sh pikema kui kaheaastase vanglakaristusega seksuaalkurjategijad, kes vanglas viibivad), nõ isepöördujad. Täna on puudu nii üldisest info- ja nõuandetelefonist seksuaalhäbelise käitumisega isikutele kui ka nõustamisteenustest erinevatele riskigruppidele, nt alaealised, erivajadustega isikud ja nende lähedased.<sup>65</sup>

- Perevägivaldajatele mõeldud programme napib. Perevägivaldajatele pakutakse sotsiaalprogramme vanglas ja kriminaalhoolduses, piloodina on käivitunud lühiajalise programmi pakkumine ka väljaspool kriminaaljustiits-süsteemi. Samas puudub pikaajaline programm, mis oleks suunatud süstemaatilise vägivalla kasutajatele.

## Arengukava ulatus

40. Uus arengukava soovib ennetada isikutevahelist vägivalda, mistõttu ei käsitle see enese vastu suunatud (enesevigastused) ega kollektiivset vägivalda. Tähelepanu all on laste vägivald, perevägivald ja naistevastane vägivald ning inimkaubandus. Kuna uus arengukava on plaanis koostada oluliselt fookuseeritum kui kehtiv vägivalla vähendamise arengukava, siis on tegu nõ valikute strateegiaga – põhitähelepanu pööratakse vaid kõige olulisematele vägivaldse käitumise ja selle ennetamise kitsaskohtadele, millele lahenduse leidmine on ohvrite ja jooksu ühiskonna jaoks kriitilisema tähtsusega.
41. Doubleerimise vältimiseks ei käsitleta arengukavas neid vägivalla ennetamisele suunatud meetmeid, mis on hetkel terviklikult välja toodud teistes kehtivates arengudokumentides. Selleks, et saavutada erinevate vägivalla ennetusega seonduvate tegevuste vahel parem sidusus, tuuakse arengukavas vastavad seosed välja (nt pereprobleemide, alkoholi jt tegurite mõju vägivaldsele käitumisele ja ohvriks langemisele), ent meetmete puhul viidatakse juba olemasolevatele dokumentidele. Näiteks on sellisteks meetmeteks positiivset vanemlust toetavate hoiakute ja teadmiste suurendamine, vanemlike oskuste arendamine, vaimse tervise teenuste arendamine, alkoholi kättesaadavuse piiramine, alkoholitarbimise vähendamine jne. Nimetatud meetmeid käsitletakse laste ja perede arengukavas aastateks 2012-2020<sup>66</sup> ja selle rakendusplaanis, rahvastiku tervise arengukavas 2009-2020<sup>67</sup> ja selle rakendusplaanis aastateks 2013-2016 ning alkoholipoliitika rohelises raamatus<sup>68</sup>.
42. Arengukava hõlmab kuueaastast perioodi, st aastaid 2015-2020.

## Arengukava eesmärk

43. Koostatava arengukava **üldeesmärk on ennetada vägivalda ja vähendada vägivallast tingitud kahjusid** (sh vältida teisest ohvrustumist), pöörates põhitähelepanu järgmistele valdkondadele:
  - Laste vägivallale, eelkõige:
    - peresisesele laste seksuaalsele väärkohtlemisele;
    - lastevahelisele vägivallale.
  - Pere- ja naistevastastele vägivallale, eelkõige:

---

<sup>65</sup> Kliinilise seksuoloogia kompetentsikeskuse (KSKK) käivitamise eeluuring.

<http://www.valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/riigikantselei/strateegia/poliitika-analuusid-ja-uuringud/tarkade-otsuste-fondi-uuringute-kokkuvotted/KSKKuuring.pdf>.

<sup>66</sup>

[http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/Laste\\_ja\\_perede\\_arengukava\\_2012-2020.pdf](http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/Laste_ja_perede_arengukava_2012-2020.pdf)

<sup>67</sup> <http://www.sm.ee/tegevus/tervis/rahvastiku-tervise-arengukava-2009-2020.html>

<sup>68</sup>

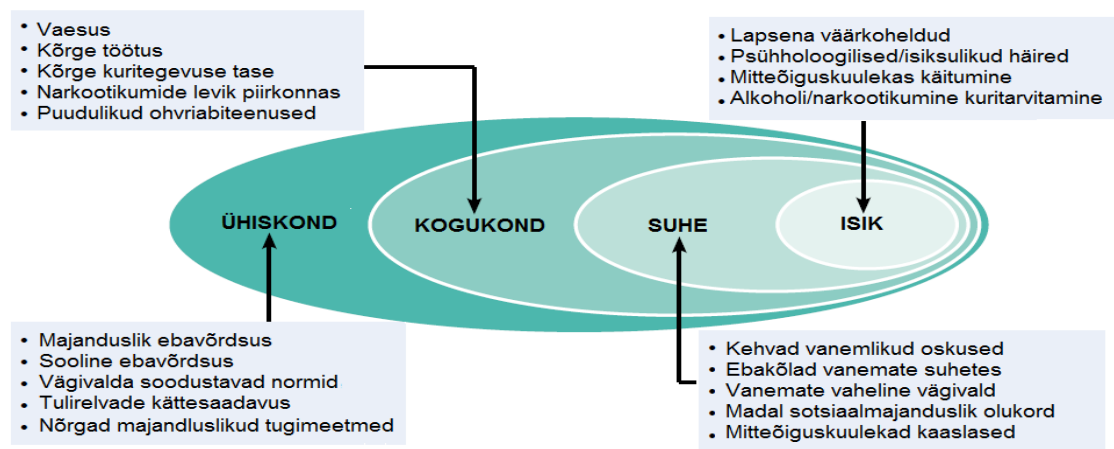
[http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Tervisevaldkond/Tervisepoliitika/Alkoholipoliitika/Failid/Alkoholi\\_roheline\\_raamat.pdf](http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Tervisevaldkond/Tervisepoliitika/Alkoholipoliitika/Failid/Alkoholi_roheline_raamat.pdf)

- preevõigivalla kogemuse või riskiga peredele, kus on vähemalt üks alaealine laps;
- naiste vastu suunatud seksuaalvõigivallale.
- Inimkaubandusele, eelkõige:
  - tööalasele ekspluaterimisele.

## Arengukava esialgsed meetmed ja tegevused

44. Arengukava meetmete kavandamisel võetake aluseks, et need oleksid suunatud peamistele võigivalla riskiteguritele (vt joonis 1): ühiskondlikud (nt võigivalda soodustavad normid, sooline ebavõrdsus), kogukondlikud (nt puudulikud ohvite abistamise teenused), suhetega (nt perekonfliktid, kehvad vanemlikud oskused) ja isikuga seotud tegurid (nt lapsena väärikoheldud, psüühika- ja käitumishäired, sõltuvusprobleemid). Samuti on lähtutud rahvusvahelistest soovistest, nt WHO võigivalla ennetuse juhendmaterjalidest<sup>69</sup>, EN laspesõbraliku õigusemõistmise suunistest.

**Joonis 1.** Võigivalla riskitegurid



North West Public Health Observatory at the Centre for Public Health, Liverpool John Moores University, 2012  
Protecting people, Promoting health. A public health approach to violence prevention for England.

Allikas: Laidi Surva ettekanne ESAKil 25.04.2014

45. Arengukava üldesmärgi saavutamiseks nähakse ette järgmised meetmed:

- Võigivalda taunivate sotsiaalsete normide ja hoiakute kujundamine ühiskonnas;
- Laste ja noorte võigivallast teadlikkuse ja eluoskuste<sup>70</sup> suurendamine;
- Võigivallajuhtumite parem märkamine ja neile reageerimine;
- Võigivallaohvrite abistamine;
- Toe pakkumine võigivallakurjategijatele retsidiivsuse vähendamiseks;
- Uuringud ja seire.

46. **Meede: Võigivalda taunivate sotsiaalsete normide ja hoiakute kujundamine ühiskonnas.**

Meetme kirjeldus: Meede on suunatud laiema elanikkonna võigivallast teadlikkuse tõstmisele, et muuta hoiakuid võigivalda taunivamaks ja selgitada avalikkusele võigivalla tagajärgi ja võigivalla ärahoidmise vajadust; julgustada ohvreid ja võigivalla pealtnägijaid võigivallast teada andma ja abi otsima; samuti motiveerida võigivallatsejaid abi otsima.

Meede hõlmab ennekõike kampaaniate läbiviimist nii kogu elanikkonna kui ka kitsamate sihtrühmade seas. Samuti saab siinkohal vajadusel seadusi korrastada ja nende muudatusi

<sup>69</sup> WHO, 2010. Violence Prevention: The Evidence. Series of briefings on violence prevention.

[http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/77936/1/9789241500845\\_eng.pdf?ua=1](http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/77936/1/9789241500845_eng.pdf?ua=1)

<sup>70</sup> Eluoskusteks peetakse kognitiivseid, emotsionaalseid ja suhtlemise oskusi, mis võimaldavad igapäevaselt elus hakkama saada.

ühiskonnas laiemalt tutvustada. Näiteks on hiljuti jõustunud KarSi muudatused, mille kohaselt on karistust raskendavaks asjaoluks süüteo toimepanemine alaealise suhtes mõjuvõimu või usaldust kuritarvitades, riigikogus on menetlemisel muudatused, mille kohaselt on raskendavaks asjaoluks laps vägivalla pealtnägijana.

Esialgssed tegevused:

- Viia läbi elanikkonnale suunatud sotsiaalkampaniad.

#### 47. **Meede: Laste ja noorte vägivallast teadlikkuse ja eluuskuste suurendamine.**

Meetme kirjeldus: Meetme eesmärgiks on laste ja noorte vägivallast teadlikkuse kasv ja paranenud nn eluuskused, et vägivallavabalt suhelda, konflikte lahendada ja ohvriks sattumisel toime tulla. Meede aitab ennetada nii lastevastase, lastevahelise, perevägivalla kui inimkaubanduse ohvriks sattumist; paremad eluuskused avaldavad positiivset mõju ka laste tervise riskikäitumisele laiemalt.

Kuna lapsed ja noored veedavad suure osa oma päevast lasteaias või koolis, on laste vägivallast teadlikkuse tõstmisel, vägivalda taunivate hoiakute kujundamisel ning eluuskuste õpetamisel kandev roll haridussüsteemil. Seetõttu tuleks vastavad tegevused ellu viia ennekõike lasteaedades ja koolides, mille kaudu on lihtsam jõuda kõikide laste, aga ka nende vanemate ja lastega töötavate spetsialistideni. Et lasteaedu ja koole selles töös mitte üksi jätta, pakub riik abi konkreetsete programmide toetamise kaudu, eelistades mujal end juba tõestanud programme. Eesmärgiks on üle-eestiline kaetus selliste programmidega, mitte üksikute ettevõtmiste toetamine. Programmide eelis on, et tegu on süsteemse ja kogu kooli hõlmava lähenemisega – kogu töötajaskond reageerib probleemidele ühtemoodi ja järjepidevalt. Programmide toetamisel tagatakse, et neid rakendatakse ka venekeelsetes lasteaedades ja koolides.

Meetme edukaks elluviimiseks on vaja suurendada eri asutuste vahelist koostööd (SoM, TAI, SiM, PPA, JuM, HTM), et lastele suunatud vägivalla ennetustegevusi paremini siduda. Näiteks on kõnealuse meetmega otseselt seotud Tervisearengu Instituudi vaimse tervise arendamise ja sõltuvusainete tarvitamise vähendamisele suunatud tegevused haridus-asutustes.

Esialgssed tegevused:

- Viia läbi lasteaedades programme, mis aitavad kaasa vägivalda taunivate hoiakute kujunemisele ja sotsiaalsete oskuste õppele;
- Viia läbi üle-eestiliselt koolipõhist koolikiusamise ennetamise programmi;
- Viia läbi üle-eestiliselt koolipõhist kohtinguvägivalla ennetamise programmi;
- Viia läbi gümnasistidele ja kutsekooli õpilastele seksuaalsest ja tööalasest eksploateerimisest hoidumise koolitusprogrammi;
- Koolitada noori täiskasvanuid tööalase eksploateerimise ja turvalise töövahenduse teemal.

#### 48. **Meede: Vägivallajuhtumite parem märkamine ja neile reageerimine.**

Meetme kirjeldus: Meetme eesmärk on tagada, et võimalike ohvritega kokku puutuvad spetsialistid oskaksid vägivalla tundemärke ära tunda ning reageerida. Õiguskaitseasutuste võimekuse tõstmiseks tuleb tegeleda teemadega nagu menetlejate ohvrisõbralikud kohtlemisoskused, töökoormus, läbipõlemise ennetamine, töövahendite piisavus jne. Ohvrit toetavate asutuste võimekuse ja teenuste kvaliteedi tõstmiseks tuleb tagada ühetaolised koolitused tugikeskustele, ohvriabi- ja tervishoiutöötajatele, milles on arvestatud nii riigisisese õiguse muutmisest kui ka rahvusvahelistest kohustustest tingitud nõuetega töö korraldamiseks, nt seksuaalvägivalla ohvritele asjakohase toe ja teenuste pakkumine.

Esiolgsed tegevused:

- Luua ja toetada koostöö-, ennetus- ja juhtumite paremaks lahendamiseks mõeldud võrgustikke;
- Luua laste väärkohtlemise diagnostikateenuse meeskonnad;
- Katsetada vägivaldajuhtumite paremaks avastamiseks ohvrite ja vägivaldlatsete nn skriiningu meetodeid tervishoiuasutustes;
- Tagada menetlejate spetsialiseerumine või vähemalt erikoolitusega menetlejad;
- Töötada välja ja rakendada riskihindamise mudelit (pere)vägivald juhtumite menetlemisel;
- Koolitada menetlejaid tundlike vägivald juhtumite (sh süstemaatiline perevägivald, seksuaalvägivald, lastevastane vägivald, inimkaubandus) ohvrisõbralikuks menetlemiseks;
- Ühtlustada menetluspraktikat.

#### 49. **Meede: Vägivald ohvrite abistamine.**

Meetme kirjeldus: Meede on suunatud vägivald ohvrite igakülgsel toetamisele ja kaitsmisele nii sotsiaal-, tervishoiu- kui õigussüsteemis, et vältida ohvri edasisi kannatusi. Nii menetluse üldine korraldus, keskkond kui ka menetlejate suhtlemisstiil peaksid olema ohvrit toetavad, nt laste puhul lapsesõbralik keelekasutus.

Esiolgsed tegevused:

- Parandada ohvriabi raames nõustamisteenuste kvaliteeti ja kättesaadavust;
- Parandada naiste tugikeskuste võimekust nõustada ja toetada seksuaalvägivald ohvreid;
- Parandada õigussüsteemi võimalusi ohvrite kaitseks (nt soodustada teatud juhtudel paralleelselt nii kriminaal- kui tsiviilasja lahendamist, soodustada tsiviil-lähenediskeeelu rakendamist);
- Pakkuda inimkaubanduse ohvritele õigusnõustamist ja prostitutsiooni kaasatud isikutele rehabilitatsiooniteenust.

#### 50. **Meede: Vägivaldlatsetele toe pakkumine.**

Meetme kirjeldus: Meetme eesmärgiks on motiveerida ja õpetada vägivald toimepanijaid (nii lapsi kui täisealisi) vägivaldast loobuma ja pakkuda neile tuge vägivaldsete käitumisharjumuste muutmiseks. Meede hõlmab nii kogukonnas ehk karistussüsteemiväliselt pakutavaid sotsiaalprogramme kui ka karistussüsteemi osana kohaldatavaid karistuse alternatiive. Sotsiaalprogrammide või muude toetavate meetmete tulemusena peaks vähenema vägivaldlatsetel (eriti seksuaalkurjategijatel, alaealistel vägivaldlatsetel, perevägivald toimepanijatel) uute vägivaldakuritegude toimepanemine.

Esiolgsed tegevused:

- Arendada seksuaalkurjategijate ravivõimalusi ja luua nõustamisteenused seksuaalhõlbelise käitumisega isikutele (sh alaealistele);
- Viia ellu tõsiste käitumis- ja sõltuvusprobleemidega lastele üle-eestiliselt perepõhist programmi *MDFT*, et vältida nende erikooli ja vanglasse sattumist;
- Viia ellu programme nii situatsioonilise kui ka süstemaatilise perevägivald toimepanijatele;
- Viia ellu programme alkoholi liigtarvitamisest põhjustatud vägivaldakuriteo toimepanijatele.

#### 51. **Uuringud.**

Arengukava üheks horisontaalseks meetmeks on uuringud, ent siia alla kuulub ka arengukava täitmise regulaarne seire ja mõjude hindamine. Kus võimalik, tuleb jätkata rahvusvaheliste kordusuuringutega.



Esialgsed tegevused:

- Hindame iga-aastaselt arengukava tämist ja arengukava lõppedes selle mõju;
- Arendame vägivallast tingitud vigastuste kohta (soopõhise) tervisestatistika kogumist;
- Viime läbi vägivalla ulatust, põhjuseid ja tagajärgi kirjeldavad uuringud;
- Viime läbi vägivalla ennetusmeetmete ja sotsiaalprogrammide mõjuanalüüse;
- Viime läbi vägivallaohvrite kohtlemise analüüse;
- Viime läbi vägivallakuritegude menetluspraktika analüüse;
- Viime läbi vägivallakuritegude karistuspraktika analüüse.

### **Arengukava rakendamisega kaasnevad mõjud**

52. Arengukava rakendamisega kaasnevad võimalikud mõjud on toodud lisas 1, mõjude põhjalikum analüüs toimub arengukava koostamise käigus. Kokkuvõtlikult avaldavad arengukava tegevused enim mõju riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste asutuste korraldusele, kuludele ja tuludele ning julgeolekule (rahvusvahelised kohustused), samuti kaasneb oluline sotsiaalne mõju.

### **Arengukava väljatöötamise korraldus**

53. Arengukava koostamist koordineerib justiitsministeerium. Arengukava töötatakse välja mitme ministeeriumi koostöös. Lisaks riigikantseleile ja rahandusministeeriumile on kaasatud:

- siseministeerium (sh politseiasutused)
- sotsiaalministeerium (sh Sotsiaalkindlustusamet, Tervisearengu Instituut)
- haridus- ja teadusministeerium (sh Eesti Noorsootöö Keskus)
- majandus- ja kommunikatsiooniministeerium
- kultuuriministeerium
- välisministeerium.

54. Arengukava koostamiseks moodustatakse töörühm, kuhu lisaks ministeeriumide ja nende valitsemisalade esindajatele kaasatakse vastavalt käsitletavale teemale õiguskantsleri kantselei, omavalitsusliidud, vabaühendused, noorteühendused ning teised asutused ja eksperdid, kehtiva arengukava võrgustikud. Töörühm võib vastavalt vajadusele moodustada valdkondlikke töörühmi.

55. Paremaks kaasamiseks tehakse teave arengukava koostamise protsessist ja selles osalemise võimalustest avalikult kättesaadavaks, samuti pöördatakse otse peamiste koostööpartnerite ja huvirühmade poole.

56. Arengukava viiakse ellu rakendusplaani alusel, mille täpne maksumus ja eelarve jaotus selgub arengukava koostamise käigus. Arengukava elluviimiseks koostatakse kaks kolmeaastase kehtivusega rakendusplaani: 2015-2017 ja 2018-2020. Esimene esitatakse valitsusele kinnitamiseks koos arengukavaga 2014. aastal, teine rakendusplaan esitatakse valitsusele koos arengukava 2016. aasta täitmisaruandega 2017. aastal kevadel.

57. Arengukava koostamise esialgne ajakava on järgmine:

<b>Tegevus</b>	<b>Tähtaeg</b>
Arengukava algatamine: arengukava ettepaneku koostamine ja kooskõlastamine ning vabariigi valitsusele esitamine	Mai/juuni 2014
Arengukava töörühma moodustamine	Juuni 2014
Sisulised arutelud töörühmas	Juuni-september 2014
Arengukava esialgse versiooni koostamine	September 2014

Arengukava laiem arutelu	September-oktoober 2014
Arengukava täiendamine ja kooskõlastamine	Oktoober–november 2014
Arengukava kinnitamine Vabariigi Valitsuses	Novembri lõpp 2014

### **Arengukava strateegiline raamistik**

58. Uue vägivalda vähendamise arengukava koostamisel lähtutakse riigi erinevatest arengudokumentidest ja rahvusvahelistest dokumentidest, eelkõige kriminaalpoliitika arengusuundadest aastani 2018, Eesti turvalisuspoliitika põhisuundadest aastani 2015; laste ja perede arengukavast 2012-2020, noorte valdkonna arengukavast 2014-2020, Eesti elukestva õppe strateegiast 2014-2020, rahvastiku tervise arengukavast 2009-2020, õiguspoliitika arengusuundadest aastani 2018, Eesti säästva arengu riiklikust strateegiast Säästev Eesti 21 ja strateegiast Lõimuv Eesti 2020.
59. Justiitsministeerium on teadlik, et samaaegselt on siseministeeriumi poolt välja töötamisel siseturvalisuse arengukava 2015-2020, kus soovitatakse „ühtse meetoodika alusel planeerida ka vägivalda /.../ ja alaealiste süütegude vähendamise /.../ teemad.“ Leiame, et siseturvalisus valdkonnana ei peaks hõlmama kõiki nimetatud arengukava koostamise ettepanekus välja toodud teemasid (sisejulgeolekust kiirabini), vaid need valdkonnad tuleb moodustada teistel alustel. Kriminaalpoliitika koos vägivalda ennetamisega moodustab eraldi valdkonna. Strateegia koostamise meetoodika tuleneb Vabariigi Valitsuse määrusest „Strateegiliste arengukavade liigid ning nende koostamise, täiendamise, elluviimise, hindamise ja aruandluse kord“, millest ka käesoleva arengukava ettepaneku koostamisel on lähtutud. Lisaks on uue arengukava vastu võtmine ette nähtud Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammis 2014–2015. Täpsemalt oleme oma seisukohad välja toonud justiitsministeeriumi arvamuses siseturvalisuse arengukava 2015-2020 koostamise ettepanekule.